

Хроніка

Сибірський семінар «Прикордоння культур, культури прикордоння. Старі проблеми – нові виклики» (Варшава, травень 2012 р.)

У період з 2 по 30 травня 2012 р. в місті Варшава відбувся Сибірський семінар за темою «Прикордоння культур, культури прикордоння. Старі проблеми – нові виклики». Серед організаторів семінару такі установи як Інститут міждисциплінарних досліджень «Artes Liberales» Варшавського університету (IBI AL UW), добре відомий молодим дослідникам та дослідченим вченим України насамперед різноманітними програмами наукового стажування, семінарами та конференціями, Робоча Польсько-Сибірська Група «Порубіжжя цивілізацій», яка діє в рамках Програми Academia in Public Discourse. Poland-Russia: Opening the Window, Міжнародна школа гуманітарних наук Східної Європи.

Польсько-Сибірську Робочу Групу координує авторитетний та добре відомий також і в Україні польський вчений Ян Кеневич, габілітований доктор історії, професор Інституту міждисциплінарних досліджень «Artes Liberales» Варшавського університету. В інавгураційній лекції Я. Кеневич зазначив, що Польсько-Сибірська Робоча Група діє з 2011 р. та її основним завданням є дослідження Прикордоння із сибірської перспективи.

Проблематика Прикордоння для IBI AL UW не є абсолютно новою, оскільки в інституті вже тривалий час досліджуються питання про обставини формування міжособових стосунків в умовах Прикордоння колишньої Речі Посполитої. Частина результатів дослідницьких проектів представлена в збірнику «Debaty IBI AL. Цивілізаційний вибір и Пограничье», IV том, (Warszawa, 2011) [1].

У «Вступному слові» до збірника Я. Кеневич обґрунтовує звернення у дослідженнях феномену Прикордоння до сибірської проблематики. Цей інтерес обумовлений пошуком діалогу між людьми різних культур, в історії стосунків між Польщею та Росією. Польщу віддаляє від Сибіру величезна територія, але, як наголошує професор, поляків та малі сибірські народи зв'язують тривалі стосунки [1, с. 7]. Тут варто згадати, що по-перше, певний період Росія та Річ Посполита мали спільний кордон, по-друге, після розділів Речі Посполитої частина польської території входила до складу Російської імперії, по-третє, після повстань поляків у XIX ст. уряд Російської імперії учасників повстань відправляли на заслання до Сибіру, які приносили свої культурні традиції та вступали у контакт із представниками інших культур.

На думку польського вченого дослідження феномену Прикордоння Сибіру відкриває широкі можливості для порівняльного аналізу з процесами в Центрально-Східній Європі, зокрема, питання формування національної ідентичності в суспільствах, які не мають власної держави [1, с.8].

Досвід досліджень польських та російських вчених процесів, що відбуваються в умовах Прикордоння, може бути корисним та цікавим для вітчизняних дослідників українського державотворення, формування національної ідентичності, національно-визвольної боротьби тощо. Позбавлена у далекому минулому державності, Україна не змогла зберегти територіальної цілісності, її землі в різні періоди входили до складу Польщі, Російської імперії, Австро-Угорщини, Османської імперії, що стало одним із факторів особливо активних культурних контактів на порубіжжі польському, російському та південному.

Разом з тим, феномен Прикордоння на українському просторі спостерігається не тільки в традиційному лінійному розумінні вздовж кордонів. Оскільки населення України вже в XIX ст. мало багатонаціональний склад, особливо в містах, ми можемо говорити про внутрішні Прикордоння. Зустрічі із різними культурами для українського суспільства мали різні наслідки, які не обмежуються побутовою культурою. Так, історики вже давно визначили, що на суспільно-політичні рухи періоду національного відродження XIX ст., у тому числі національно-визвольного спрямування, істотно впливали польська та російська суспільно-політичні думки, що у поєднанні з українськими традиціями створювало оригінальні концепції. Проте, зустріч культур могла мати інший характер та наслідки.

Поза увагою істориків не повинна залишатися також сфера освіти та культури, адже на суспільну свідомість великий вплив мають література, церква, виховання, навчання, пам'ятки культури тощо – все те, що в цілому формує культурну пам'ять, ландшафти пам'яті, та є основою для формування ідентичності спільноти. Цілком очевидно, що у дослідженнях формування національної самосвідомості українців, державотворення, національно-визвольної боротьби вченим необхідно також залучати детальний аналіз культурних явищ та об'єктів.

Улляна Вінокурова (доктор соціологічних наук, професор, проректор Арктичного державного інституту мистецтв та культури, академік Російської Академії соціальних наук, член-кореспондент Міжнародної академії інформатизації, голова якутського відділення Російської соціологічної асоціації, член колегії Міністерства освіти РС) у привітанні до учасників сибірського семінару звернулася до історичного досвіду діалогу між поляками та сибірськими народами. Незважаючи на те, що поляки опинилися в суворих умовах Якутії не з доброї волі, а умови для діалогу навряд чи можна назвати сприятливими, вислані до Сибіру поляки та місцеві жителі заклали добру традицію плідної співпраці. У результаті цього діалогу в умовах прикордоння висланий поляк Едуард Пекарський створив якутський тлумачний словник, а Вацлав Серошевський написав книгу «Якути. Досвід етнографічного дослідження».

У тих далеких та суворих краях проживає багато українців, яких як і поляків, уряди спочатку Російської імперії, а потім СРСР, відправляли відбувати покарання. За часів СРСР багато наших співвітчизників прибувало туди добровільно у пошуках заробітку, але переважна більшість з яких так і залишилася там. Дослідження долі українців у Сибіру може стати сюжетом для наукових досліджень вітчизняних істориків, що можливо за належної фінансової підтримки держави. Зазначимо, що польський уряду надає фінансову підтримку своїм вченим для досліджень та наукових експедицій в Сибіру.

У результаті конкурсного відбору до участі в роботі семінару комісія запросила 19 студентів, магістрантів, аспірантів та викладачів із вищих навчальних закладів Польщі, Росії та України. Україну представляли Винарчук Тетяна (кандидат історичних наук, доцент, Запорізький національний університет, кафедра новітньої історії України), Липка Ольга (кандидат філософських наук, Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка, кафедра гуманітарних дисциплін), Ференц Оксана (аспірантка кафедри філософії філософського факультету Львівського національного університету ім. І. Франка).

Організатори семінару відмовилися від комплектування групи слухачів за фаховим критерієм, тому учасники представляли різні наукові галузі – історію, соціологію, філософію, економіку, психологію, географію. Втім, такий підхід до формування фахового складу групи був не випадковим. Як зазначила керівник семінару Зоя Морохоева, доктор філософських наук, професор Інституту міждисциплінарних досліджень «Artes Liberales», на думку організаторів проекту різнофаховий склад слухачів сприятиме реалізації міждисциплінарного підходу до аналізу задекларованих до розгляду питань. Професор закликала аудиторію до активної участі в обговоренні проблем, наголосила на цінності думки кожного учасника та важливості обміну поглядами з позицій різних фахів.

Не менш вимогливо організатори семінару поставилися до визначення викладацького складу. До роботи залучили відомих вчених Польщі та Росії, зокрема, Асалхана Бороноева (доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії соціології Санкт-Петербурзького державного університету), Улляну Вінокурову (доктор соціологічних наук, професор, проректор Арктичного державного інституту мистецтв та культури), Івана Пешкова (доктор економіки, ад'юнкт Східного інституту університету ім. Адама Міцкевича в м. Познань), Вероніку Сімонову (кандидат соціологічних наук, доктор соціальної антропології, страшний викладач Санкт-Петербурзького державного університету культури та мистецтва), Альберта Явловського (доктор соціології, ад'юнкт Інституту прикладної соціології Варшавського університету).

Програма містила семінари та дискусії, але акцент робився на практичній роботі. Кожне заняття складалося із двох частин: спочатку лектор викладав матеріал, після чого група приступала до обговорення проблеми. В дискусіях брали участь також викладачі та організатори. Слід відзначити високу активність слухачів в обговоренні питань, що свідчить про актуальність запропонованих тем та професійність викладачів. Самі обговорення були не менш цікавими та важливими ніж лекції, оскільки учасники осмислювали наукові проблеми з позицій як свого фаху, власного дослідницького досвіду, та як представники різних країн, а значить різних культур, традицій, наукових шкіл. На наш погляд організаторам вдалося виконати поставлене завдання та реалізувати міждисциплінарний підхід.

Науковий доробок професора У. Вінокурової добре відомий вченим Росії, України, Польщі та інших країн. Російська дослідниця веде активну науково-організаційну діяльність, зокрема, вона є одним із організаторів Інституту проблем нечисленних народів Півночі СВ РАН. Улляна Олексіївна також багато часу віддає громадській та політичній роботі: брала участь у розробці проекту Конституції Республіки Саха (Якутія), була народним депутатом Державного Зібрання (Іл Тумен) Республіки Саха (Якутія). Небайдужа людина, палкий патріот неодноразово виступала із ініціативою та брала участь у розробці законів, концепцій та державних програм у галузі освіти, молодіжної, мовної, національної політики, програм з культури [2].

Професор У. Вінокурова на розгляд учасників семінару представила теми «Екософія як парадигма виживання людини в екстремальному середовищі проживання», «Знання корінного населення про стан Землі в умовах глобальної зміни клімату», «Етнокультурна освіта як розмінна монета у боротьбі за владу або перехідні домінанти в ієрархії цінностей етносу?», «Етнокультурна ідентичність народів Росії в рамках Болонського процесу та ФДОС».

Лектор на прикладах продемонструвала, що в суворих умовах вічної мерзлоти формується специфічна картина світу, духовна культура та ієрархія етнічних цінностей, що сприяють оптимальній адаптації до природних умов. Проживання в умовах постійної боротьби за життєві ресурси, залежність від природи, високий рівень смертності обумовили не тільки національно-психологічні особливості, наприклад, такі як переважання образного мислення, вміння задовольнятися малим, знання природи та специфіки природокористування, простота, витривалість, вправність, впертість, незалежність, спостережливість. Суспільні традиції північних сибірських народів характеризує висока цінність життя, взаємодопомога, підтримка, соціальна

відповідальність. Наприклад, німат – звичай, за яким успішний ділиться ресурсами життєзабезпечення з менш успішними (мисливець ділиться здобиччю з слабкими, багатодітними), братання – всі люди сприймаються як браття.

В обговоренні проблем етнокультурної освіти та етнокультурної ідентичності в умовах болонського процесу слухачі порівнювали особливості впровадження болонської системи в освіту в Польщі, Україні та Росії, обговорювали важливість збереження етнокультурної ідентичності та різноманітні методи реалізації цього завдання.

Асалхан Бороноев - визнаний фахівець в галузі історії соціології, етнічної соціології, автор більше як 300 наукових робіт, один із організаторів та перший декан факультету соціології Санкт-Петербурзького (Ленінградського) університету. Він також є почесною головою Соціологічного товариства ім. М.М. Ковалевського, членом редакційної ради журналу «Социс», членом редакційної ради журналу «Журнал соціології та соціальної антропології», очолює редакційну раду журналу «Соціальні проблеми». А. Бороноев є дійсним членом Академії соціальних наук, Академії гуманітарних наук, Російської академії природних наук [3].

Професор висвітлив основні етапи становлення цивілізаційної теорії на семінарі «Цивілізація та цивілізаційна тематика в сучасній науці. Поняття цивілізації, цивілізаційна типологія. (А. Тойнбі, О. Шпенглер, М. Данилевський, П. Сорокін, С. Хатінгтон та ін.).»

Три семінари А. Бороноев присвятив проблемам євразійської концепції, яка має велику кількість прихильників в сучасній Росії. Теми семінарів охоплювали питання від зародження ідей євразійства до сучасних концепцій: «Євразійство: становлення, основні ідеї. М.В. Ломоносов, М.Я. Данилевський, євразійці: М.С. Трубецької, П.М. Савицький, Г.В. Вернадський та інші. Євразійський контекст російської культури. Багатозначність поняття «Євразія», різні підходи, дискусії»; «Феномен Л.М. Гумільова. Л.М. Гумільов – «останній євразієць». Основні ідеї та «будівництво» Євразії. Міжкультурні взаємодії та міжетнічні стосунки народів Євразії»; «Розвиток євразійських ідей: від Л.М. Гумільова до сучасного євразійства. Неєвразійські ідеї в сучасній геополітиці. На шляху до Євразійського союзу: проблеми та перспективи. Сучасні євразійці: Н. Назарбаєв, В. Путін, О. Дугін, О. Сулейменов, О. Панарін та інші».

У висвітленні розвитку євразійської теорії на сучасному етапі лектор дав характеристику основним напрямкам сучасного євразійства, визначив значення євразійської концепції для сучасної Росії. На думку вченого, останнім часом в Росії посилюється негативні тенденції поширення, з одного боку, російського націоналізму, з іншого, сепаратизму. Так, в європейській частині Росії все частіше проявляється недоброзичливе та навіть вороже ставлення до азіатів та кавказців, лунають агресивні ідеї, наприклад, «Росія без азіатів», «Росія для росіян», «Збереження істинно російської культури», «Росіяни не повинні утримувати численні народи» тощо. На наш погляд, подібні гасла виходять за межі поняття націоналізм та підпадають скоріше під визначення шовінізму (але в межах цієї публікації ми не будемо докладно зупинятися на характеристиці та різниці теоретичних основ цих явищ). Що стосується відцентрових тенденцій, то в якості прикладу професор А. Бороноев назвав кавказький регіон та панмонголізм на сході.

Цілком зрозуміло, що за умови посилення означених суспільно-політичних рухів виникають загрози загострення міжетнічних конфліктів, тому, як підводить підсумок А. Бороноев, на порядок денний виступає євразійська концепція, а саме ідеї багатонаціональної нації, цінності кожної культури євразійського простору.

Окреслені лектором проблеми викликали неабиякий інтерес у слухачів та дискусію. Учасники семінару обговорили наскільки ідеї євразійства та які саме залишаються актуальними для сучасної Росії, оскільки ця теорія зароджувалася на початку ХХ ст. в інших умовах; в якому напрямку та під впливом яких факторів еволюціонували ідеї від зародження до сучасності.

Під час обговорення учасники семінару також осмислювали окреслені А. Бороноевим проблеми з позицій наукових традицій своїх держав. Наприклад, українських та польських слухачів цікавило питання визначення кордону Євразії на заході в сучасних концепціях євразійців. Представники бурятської та якутської наукових спільнот поставили питання про місце євразійських ідей в національній політиці уряду Росії, намагалися з'ясувати до якого типу євразійства її можна віднести. Дискусію викликало питання про перспективи, які містить євразійська концепція для неросійських народів федерації. Зазначимо, що слухачі висловлювали різне ставлення до цього аспекту проблеми. Була висловлена негативна оцінка – під гаслами євразійства, спільного простору продовжується імперська політика, наступ на національні мови та культури. Інші учасники заперечили такий підхід, оскільки на їх думку саме концепція євразійства з її концепцією багатонаціональної нації, рівноцінності всіх культур відкриває можливості для відродження та збереження національних культур. Разом з тим, на думку У. Вінокурової, вченим Росії належить не остання роль в максимально ефективному використанні євразійства на користь національних спільнот.

На нашу думку, науковому загалу України необхідно взяти до уваги факт поширення в Росії євразійської концепції, яка там вже вийшла за рамки наукової теорії. Вітчизняним вченим необхідно осмислити ряд важливих питань та підготувати на них відповіді, поки українському суспільству не нав'язали ті, які підготовані іншою державою.

Вероніка Сімонова для спілкування з аудиторією визначила наступні теми: «Радянська етнографія та західна антропологія: історія методології дослідження Сибіру як фронтиру імперії та «безмежного простору», «Від колонізації «північних рубезів» до стратегій етнокультурного ренесансу: динаміка напрямків культурної політики по відношенню до корінного населення Сибіру», «Як тайга вчить: екологічна освіта евенків Північного Байкалу. Вбудова місцевих уявлень про «тайгову освіту» в соціальні освітні програми», «Ланд-

шафт, що створює спогади: фронтири минулого в локальній мікроісторії та повсякденні на Північному Байкалі». Виклад теоретичних питань дослідниця супроводжувала фактами, які збрала під час експедиції Північним Байкалом.

Досвід дослідження російської вченої може бути цікавим для українських науковців, оскільки українська культура, як культура сибірських народів, зазнала впливу російської культури. В. Сімонова на прикладах показала вбудовування в евенкійську культуру елементів інших культурних традицій в результаті національної політики Російської імперії та СРСР. Порівняльний аналіз методів, комунікаційних каналів, характеру російської культурної експансії в Україні та Сибіру поглибить наші знання про фактори та умови формування національної ідентичності народів, які входили до складу Російської імперії.

Особливо активне обговорення викликали питання про роль освіти в колоніальній політиці Російської імперії та етнокультурного ренесансу сибірських народів. Дослідниця зазначила, що за часів Російської імперії сфера освіти використовувалася як інструмент русифікації, а за часів СРСР функцію інтеграції та радянзації виконували школи-інтернати. В. Сімонова наголосила на тому, що ці навчальні заклади оцінювалися дослідниками неоднозначно. З одного боку, вони руйнували традиційний уклад, призводили до втрати зв'язків із локальними тайговими знаннями, з іншого – забезпечували дітей, давали більше можливостей соціалізації в радянському суспільстві.

В. Сімонова навела приклад ставлення місцевого населення на сучасному етапі до навчання дітей з неблагополучних родин в інтернатах: «А що поганого? Дітей там і годують, і наглядають за ними, і танцям вчать, а на вихідних вони можуть додому приїхати, це ж рядом зовсім».

При обговоренні У. Вінокурова звернула увагу на те, що інтернати є різними за рівнем навчання, престижності, забезпечення дітей, а значить результати їх діяльності для сучасного суспільства не можуть розглядатися однозначно. З. Морохоєва запропонувала поставити питання в дослідженнях про те, яка «картина світу» формується в евенкійських дітей під час навчання в інтернатах, як змінюється їх світогляд, як випускники після повернення до рідного середовища проходять процеси адаптації та соціалізації. На наш погляд, подібна постановка питання в дослідженнях ролі освіти у формуванні ідентичності українців, її впливу на суспільну свідомість на різних історичних періодах може виявитися досить плідною.

Результати власних польових досліджень представив Іван Пешков в лекціях «Нові підходи до соціалістичного досвіду прикордонного життя (лінгвістичний поворот, усна історія, мережевий аналіз, дослідження пам'яті)», «Дослідження практик прикордонного життя: порівняльний аналіз досвіду забайкальських діаспор у Китаї та Монголії». Вчений представив сучасні методологічні підходи до вивчення суспільної пам'яті, які з успіхом можуть застосовувати у пошуковій діяльності українські вчені. Оскільки пам'ять є одним із важливих факторів формування суспільної ідентичності, вітчизняним історикам варто більше звертати увагу в дослідженнях формування національної самосвідомості, державотворення, національно-визвольної боротьби на характеристику пам'яті, аналізу елементів, які її формують.

Альберт Явловський на семінарах «Теоретичні проблеми візуальних досліджень в соціології та етнографії», «Практичне застосування візуальних методів та технік. Дослідницький проект фотографії «Я; Мої близькі; Місце, де я живу; Моя Батьківщина», що був реалізований в Бурятії та дискусії «Підходи до мікроісторії» охарактеризував пізнавальні можливості аналізу візуального матеріалу, особливості процесу декодування елементів зображення у вербальну форму нарації.

В рамках семінару на запрошення польського товариства «Тратва» («Tratwa» – перекладається як «Пліт») невелика делегація відвідала польське місто Ольштин, центральне місто Вармінсько-Мазурського воєводства, з метою ознайомлення з діяльністю товариства. До складу делегації під керівництвом У. Вінокурової входили: Кюнней Такасаєва (Якутія), Тетяна Винарчук (Україна), Ольга Липка (Україна), Петро Войцек (Польща).

Товариство «Тратва» очолює пан Ріхард Міхальський. Ця організація була заснована в 1993 р. У відповіді на питання про обставини, які спонукали пана Ріхарда до цієї діяльності, керівник «Тратви» пояснив, що ще за часів комуністичного режиму в Польщі багато польської молоді захоплювалися панк-культурою. Це був протест проти «нелюдського» (комуністичного) режиму. У той час разом із тисячами молодих поляків у такій спосіб висловлював протест також Ріхард Міхальський. Після усунення комуністів від влади зникла основна причина протесту, тому активність молодіжних рухів поступово згасала. Учасники руху в нових умовах почали опановувати різні сфери діяльності – бізнес, політика, культура тощо.

Від початку діяльності товариство еволюціонувало від організації для підліткових культур концертів, фестивалів графіті тощо до програм культурної та суспільної освіти. На сучасному етапі «Тратва» охопила своєю увагою окрім молодіжних груп також етнічні меншини. Завданням товариства є формування простору для зустрічі представників «культурних меншин». Це можуть бути носії польських регіональних культурних традицій, що під загрозою зникнення, як, наприклад, співаки з Курпіув, скрипкові кайоцци з Опочинського повіту, переселенці з українських сіл на Вармії, молодіжні культури. Діяльність товариства представлена на офіційному сайті <http://www.tratwa.pl/>.

Вармінсько-Мазурське воєводство включає землі колишньої Східної Пруссії, які до Другої світової війни входили до складу Німеччини. Після завершення війни землі Східної Пруссії поділили між СРСР та Польщею. Німецьке населення з цієї території виселили та натомість заселили поляками. Крім того, на ці землі насильно переселили жителів східного польського прикордоння в ході сумнозвісної операції «Вісла», серед яких були українці, білоруси, поляки. У результаті склалася багатонаціональна структура населення сіл Вармії та Мазурії. Але діалог між представниками різних культур тривалий час не складався.

Керівник товариства «Тратва» Ріхард Міхальський поділився власними спостереженнями та висновками. Він пояснив, що часто мешканці одного села практично не спілкувалися між собою, більшість приховувала минуле, національну належність. З одного боку, жителі німецького походження, а інколи й поляки, які до Другої світової війни проживали на території Східної Пруссії, сприймалися іншими вороже, як солдати гітлерівської армії. З іншого боку, травматичне минуле насильно переселених в ході операції «Вісла» українців, білорусів обумовило в їх свідомості страх переслідувань та репресій, тому багато з них прагнули приховати своє українське походження, або обмежували контакти з іншими мешканцями.

Як згадує пан Ріхард, на початку їх діяльності мешканці сіл ставилися до членів товариства з насторогою та недовірою. Багато зусиль довелося докласти для встановлення довіри, необхідної для початку співпраці. Але зусилля були того варті. Поступово люди почали розказувати про своє минуле, пережите насилля, переслідування, злидні повоєнного польського села. Таким чином люди позбавлені страху минулого «пригадували» своє походження, національну культуру. Часто їх діти та онуки ці розповіді чули вперше.

За розповідями про минуле люди приносили особисті фотографії, цінні для їх пам'яті речі. Із зібраних аудіозаписів спогадів, пісень, фотографій товариство «Тратва» сформувала електронну енциклопедію «Żywa Encyklopedia Ogniw», результати роботи представила також в друкованих виданнях, наприклад, «Archipelag» (2010), «Pracownie sztuki społecznie stosowanej» (2010).

Не менш важливим та цікавим є культурницький напрям діяльності товариства. Музиканти та актори товариства ознайомлюють мешканців із національною польською музикою, традиціями, допомагають в організації святкових заходів. Місцеві жителі із великим ентузіазмом беруть участь в інсценуванні місцевих легенд, національних свят. Така діяльність спрямована як на згуртування односельчан, так і на відродження національних та регіональних культурних традицій.

В рамках ознайомлення із діяльністю товариства «Тратва» відбулися зустрічі із активістами сільських громад. У селі Бранєво (Braniewo) проживають переважно переселенці із інших районів Польщі, насильно вивезені із прикордонної смуги білоруси, поляки. Українців у цьому селі мешкає мало.

Учасники зустрічі розповідали про життя в польському селі за часів комуністичного режиму. Після війни полякам пропонували добровільно переїжджати до цієї місцевості, оскільки внаслідок війни та виселення населення колишньої Пруссії, тут було багато вільної землі. Місцеві жителі згадують ті часи, коли почали прибувати люди, яких насильно привезли в ході операції «Вісла»: «Всюди було чуто крики, плач жінок і дітей». Життя як добровільно прибувшлих, так і депортованих, складалося важко. Хоча землі давали багато, не так просто було її обробляти, а норми здачі продуктів та податки визначили високі. До того ж держава встановила вкрай низькі, по-суті грабницькі, розцінки на продукцію, яку приймала від селян. Неодійми вилучали силою, незважаючи на багатодітність родин, прохання залишити продукти для годування дітей. Із-за неможливості звести кінці з кінцями, деякі навіть просили зменшити земельні ділянки, щоб зменшити обсяги податків. Люди згадували про злидні повоєнного життя і страх сталінського режиму, переслідувань та репресій. І хоча на сучасному етапі в польському селі залишається багато проблем, наприклад, безробіття, виїзд молоді до міст, в цілому, комуністичний період жителі села оцінюють негативно.

У цьому регіоні Польщі є місця компактного проживання українців, одним із яких є село Желязна Гура (Żelazna Góra). Приємно вразило на зустрічі з активістами громади села те, що населення зберігає ідентичність, українську мову, національні традиції. На зустрічі ми почули багато розповідей про насилля, арешти, репресії вчинені під час переселення українських родин в ході операції «Вісла».

Пані Марія, жінка похилого віку, із сльозами на очах розповіла нам про свій арешт: «Я була зовсім молододою дівчиною. До того випадку, я ніколи не залишалася без матері. Завжди була біля неї. На кордоні до нас підійшли чоловіки у формі і забрали мене. Сказали, що треба уточнити щось. Я дуже плакала. Плакала моя мати. Тоді багато людей забирали за зв'язки із ОУН, УПА. Забирали навіть за підозрою, або за родичів, які були з ними зв'язані. У нашому селі була дівчина, я чула, що вона була якось зв'язана з ними. Але я ні, бо була зовсім дівчиськом, постійно біля матері. Та дівчина мала таке ж прізвище як моє, але була старшою та мала коротке волосся. Я їм говорила, що вони переплутали. І один чоловік сказав: «Ні, це не вона». Потім вони визнали, що помилилися. Але ще деякий час тримали мене у в'язниці. Я казала, що мене скоро відпустять, бо помилилися. Старші жінки з мене сміялися. Вже потім я зрозуміла чому – з в'язниці мало хто вже виходив. Я була худенькою дівчиною, але там я зовсім висохла. Мене відпустили, доправили до матері. Нікому не бажаю пережити те, що я пережила».

На останньому семінарі всі учасники представили наукові реферати з проблем Прикордоння, обговорили результати роботи на панельній дискусії «Старі проблеми, нові виклики та висновки на майбутнє» за участю професорів А. Бороноєва, У. Вінокурової, Я. Кеневича, З. Морохоевої.

Хочемо висловити щиру подяку за можливість взяти участь у семінарі директору IBI AL UW професору Єжі Аксеру, координатору польсько-східно-східної робочої групи професору Яну Кеневичу, керівнику семінару професору Зої Морохоевій, секретарю семінару, кандидату філософських наук Марії Бартахановій.

Джерела та література

1. Debaty IBI AL. Цивилизаційний вибор и Пограничье» / Редк. Ян Кеневич. - IV т. - Warszawa, 2011.
2. <http://www.kuyaar.ru/index.php?id=150>.
3. <http://www.spbu.ru/faces/whoiswho/307-b/570-boronoev>

Т. В. Винарчук